

Johan Herbertsson. *Vägen till eros och agape: Anders Nygrens teologi 1921 till 1936*. Skellefteå: Artos. 2021. 153 s.

Anders Nygren (1890–1978) är en av 1900-talets inflytelserikaste och internationellt mest kända svenska teologer. Det innebär att han också är en av dem som blivit mest omskrivna i svensk och internationell vetenskaplig litteratur. På hundraårsdagen av hans födelse anordnade teologiska fakulteten i Lund ett symposium om *Anders Nygren som teolog och filosof*. Den bok med denna titel som utkom därifrån 1991 är en hanterlig och brett översiktlig introduktion till hans tänkande. Där trycks också den text som Nygren kallade sin intellektuella autobiografi. När mycket redan är sagt och skrivet är det inte utan viss frejdighet som kyrkohistorikern Johan Herbertsson tagit sig före att skriva en bok om Nygrens teologi. Den rör dennes mycket produktiva period under 1920- och 1930-talen. Herbertsson disputerade 2016 på ett ämne som ligger fjärran därifrån, den svenska rättegångsgudstjänstens historia under 1684–1989, och är nu komminister i Skanör-Falsterbo.

Hans bok om Nygrens teologi börjar med en utförlig presentation av teologihistorikern Bengt Hägglund (1920–2015). I umgänget med denne finns bokens bakgrund. Hägglund var Herbertssons mentor och ett av deras täta och regelbundna möten handlade om det som blev hans sista bok, *Kunskapsteori och metafysik i teologin* (2011). När Herbertsson ville sätta en av Hägglunds slutsatser om Nygrens teologi ifråga blev kommentaren ”Intressant, så kan det vara. Hur menar du?” Med, som han uttrycker det, sina ”begränsade förkunskaper”, beslöt Herbertsson sig då för att läsa in sig på Nygrens teologi (s. 11), en icke ringa uppgift. Resultatet blev den bok som här anmäls och som historiskt behandlar Nygrens teologiska utveckling fram till hans stora och inflytelserika *Den kristna kärlekstanken genom tiderna* (1930–1936). Den är ett slags fortsatt diskussion med Hägglund.

När författaren ställer sig frågan om varför Nygren tog upp de problem han gjorde finner han ett avgörande skäl i mellankrigstidens teologiska debatt i Sverige och sätter in denna i sitt internationella sammanhang. Han frågar sig också om Nygrens avvisande av en objektiv realitet utanför medvetandet ”verkligen var så radikal och utan nyanser” som det gjorts gällande (s. 11). Ligger verkligen inte kristendomens objektiva sanninganspråk kvar? Herbertsson vill visa hur Nygrens betoning av teologins vetenskaplighet skedde för att ge ett trovärdigt alternativ till liberalteologin. Det är detta senare som står i bokens fokus.

Hos Emanuel Linderholm (1872–1937) har Herbertsson funnit ett teologiskt och kyrkligt manifest som Nygren inte stillatigande kunde låta passera. Bakom Linderholm stod Adolf von Harnack (1851–1930). Författaren refererar utförligt Linderholms kristologi och religiösa reformprogram. Det var, sammanfattar han, fråga om att ”kristendomen, såsom gudomlig uppenbarelse, måste övergå i en fördjupad förståelse för ett inre helgat liv och att Jesu gudom avsåg hans etiska kvalitet. Jesu försoningsverk och hans kroppsliga uppståndelse avfärdades. Det väsentliga var att Kristus levde” (s. 45). Inkarnationen och treenigheten hade inte någon plats hos Linderholm. Han menade också att hans samtids vetenskap på något sätt lagt fram ett slutgiltigt vetande och samma slutgiltighet gällde också hans egen teologi. För Nygren var allt detta ett alldeles främmande förhållningssätt. Det centrala i kristendomen var för honom att Gud stigit in i världen genom Jesus och verkat genom dennes utgivande kärlek, *agape*. Nygrens tänkande stannade inte, utan utvecklades och fördjupades över tid, det låg i sakens natur. För Linderholm och hans likasinnade var kyrkans uppgift att syntetiskt påverka kulturlivet. Det definitiva resultatet blev något nytt, kyrkans idé skulle smälta samman med samhällskulturen och formas till det som blev ett slags kulturprotestantism. Nygren menar att ett sådant

förhållningssätt är felaktigt. Den kristna tron och vetenskapens olika meningssammanhang får inte blandas samman. När han ville göra upp med detta och betona det religiösa livets egenart gav han sig alltså på den grund på vilken liberalteologin vilade. Det var för honom nödvändigt att skilja mellan tro och teologi, metafysik och vetenskap.

Den period som Herbertsson valt för sin undersökning indelar Nygrens teologi i två delar, 1921–1926 och 1930–1936. Årtalen illustrerar att det är dennes bokproduktion som undersöks. Den första perioden omfattar tiden från doktorsavhandlingen till *Religiositet och kristendom*, den andra åren från det första till det andra bandet av *Den kristna kärlektanken genom tiderna*. Avgränsningen ger intryck av det skulle ha varit en paus i Nygrens teologiska verksamhet under 1920-talets sista år. Men så var det ju inte. Han publicerade en rad stora artiklar både i festskrifter och på andra håll, till exempel i *Svensk Teologisk Kvartalskrift*. Sådant källmaterial har författaren dock inte inarbetat i sin bok. Som historiker kan man likaså beklaga att något otryckt material inte utnyttjats när Nygrens väg till *eros* och *agape* ska belysas. Visserligen har dennes över trettio hyllmeter stora arkiv först helt nyligen blivit tillgängligt för forskningen och det är ännu inte uppordnat. Åtskilligt material av hans hand, som kunde ha varit till gagn för framställningen torde finnas, inte bara där, utan också på annat håll. Utöver kritiken mot Linderholm och från Ingemar Hedenius (1908–1982) möter läsaren knappast Nygren i diskussionen med sin samtid. När författaren kort parallellställer nu nämnda personer blir perspektivet lite längre än eljest och det ger en intressant belysning av Nygrens tänkande. Men 1950-talets tro-och-vetande-debatt ligger kronologiskt utanför den uppgift Herbertsson ställt sig. Notapparaten innehåller så gott som utslutande referenser till Nygrens egna arbeten.

Författaren betonar sammanhanget i Nygrens författarskap. Så gott som allt denne dessförinnan skrivit är på ena eller andra sättet förstudier till den stora syntesen i *Den*

kristna kärlektanken genom tiderna, med dess grundläggande distinktion mellan *eros* och *agape*, lag och evangelium. Detta senare kärleksbegrepp fann han återgå på de liknelser som den historiske Jesus berättat. Herbertsson markerar hur Nygren genom *agape* identifierar den teologiska kontinuiteten mellan Jesus och Paulus, implicit förutsätter identiteten mellan Jesus och Kristus och på så sätt övervinner ”liberalteologins akilleshäla” (s. 106).

Herbertssons intresse är att förstå Nygrens bevekelsegrunder och utveckling när denne skriver sitt stora verk. Han vill sätta in och förklara detta utifrån dess samtid och hittar svaret i avgränsningen mot liberalteologin och dess svagheter. Därvid sticker han inte under stol med sin beundran för Nygren och det må vara hänt, men när han jämför gossen Anders med Jesus vid tolv års ålder i templet, har han nog passerat den gräns inför vilken han borde hejdat sig.

Som introduktion till Nygrens arbete om *Den kristna kärlektanken genom tiderna* har boken en klar funktion och dess perspektiv ger anledning till vidare teologihistoriska reflektioner. För många kan den vara en god ingång till det viktiga tänkandet hos en av 1900-talets inflytelserika svenska teologer.

Oloph Bexell

Professor emeritus, Uppsala

DOI: 10.51619/stk.v98i3.24736

Klas Lundström, Kajsa Ahlstrand, Jan-Åke Alvarsson & Göran Janzon (red.). *Svensk mission – och kyrkorna som växt fram*.

Skellefteå: Artos. 2021. 704 s.

Svensk mission är ett storstilat verk vars ambitiösa syfte är att ge en översikt av svensk kristen mission under de senaste 200 åren. Boken ger en bred bild av det svenska missionsengagemanget genom att lyfta fram ett stort antal svenska samfunds missionsinsatser. Med sina drygt 700 sidor, skrivna av ett 30-tal medverkande författare, bjuder boken läsaren på en resa runt hela världen. Vad